
Rok 2011 na grodzie w Grzybowie

W 1997 roku w Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy powołano Pracownię Rezerwat Archeologiczny Gród w Grzybowie. Początkowo z placówką tą związane były dwa pełne etaty i jedna połowa etatu. Pracownikami Rezerwatu byli: Maciej Nowacki, Dorota Dominiczak-Głowacka oraz autor i Andrzej Lepka — pracujący tu do dziś. Aktualnie Pracownia od listopada 2011 r. ma status Oddziału i zatrudnia pięcioro pracowników na pełen etat i jedną osobę na pół etatu. Wśród pracowników jest jeden zatrudniony na etacie merytorycznym, pozostali to pracownicy techniczni.

W ramach działalności Oddziału (Pracowni) realizowany jest program w zakresie prac muzealnych, ekspozycyjnych, a także naukowych i edukacyjnych.

Placówka w Grzybowie do chwili oddania pawilonu miała ograniczone pole działania. Obecnie, po udostępnieniu pawilonu, otwarciu wystawy stałej oraz powstaniu zagrody edukacyjnej nasze możliwości stały się większe, a oferta dla przybywających na gród bogatsza. Nie wszyscy odwiedzający zdają sobie sprawę, iż w przypadku grodu w Grzybowie mamy do czynienia ze specyficzną sytuacją — cały obiekt obejmujący powierzchnię niemal pięć hektarów jest autentycznym obiektem historycznym. To trwała forma przestrzenna we współczesnym krajobrazie kulturowym. To wyjątkowa i specyficzna „gablota” muzealna (bodaj największa spośród muzeów w Polsce) przykryta naturalnym kloszem — nieboskłonem. Mówienie w takim przypadku o „muzeum” w odniesieniu jedynie do pawilonu jest całkowitym uproszczeniem.

Pawilon został oddany do użytkowania w styczniu 2010 roku i od tego momentu rozpoczęto organizować prace adaptacyjne niewyposażonych pomieszczeń na cele muzealne i wystawiennicze. Równolegle prowadziliśmy działania nad doposażeniem pawilonu, m.in. wyposażenie pracowni, zaplecza socjalnego czy szaf bibliotecznych. Dzięki temu, iż sale wystawiennicza i edukacyjna były puste w 2010 roku prezentowaliśmy sześć wystaw czasowych: „Józef Kostrzewski. Najwybitniejszy archeolog polski XX wieku”, przy współpracy z Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, od 19 marca do 13 maja; „Ostrów Lednicki. Wyspa Władców”, wystawa Działu Archeologicznego MPP, od 15 maja do 8 września; „Badania Archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej w sezonie

2008–2009”, przy współpracy z Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, od 5 czerwca do 31 grudnia; „Boży bojownicy — obóz husycki Jana Žižki” przy współpracy z Muzeum Archeologicznym w Warszawie, od 10 września do 27 października; „Białowieża — carska rezydencja” przy współpracy z Muzeum Archeologicznym w Warszawie, od 29 października do 31 grudnia; a także plener artystów służb mundurowych zakończony wystawą w dniach 21–22 sierpnia. W ostatnich dwóch miesiącach roku możliwe było prowadzenie zajęć edukacyjnych w ramach przygotowań do wydarzeń roku 2011. Nasza działalność ogniskowała się zarówno wokół działalności wystawienniczej, edukacyjnej, jak i naukowej oraz muzealniczej.

Bardzo ważnym momentem w roku 2011 było udostępnienie wystawy stałej. Przygotowania trwały od poprzedniego roku i angażowały sporo wysiłku. W dniu 16 kwietnia doszło do zakończenia realizacji projektu stałej wystawy archeologicznej. Wystawa przyjęła nazwę „Gród Grzybowo — między plemieniem a państwem” i obejmuje czasy rozkwitu grodu w Grzybowie na przełomie X i XI wieku. Autorem scenariusza jest Jacek Wrzesiński, natomiast aranżację plastyczną zaprojektowali i poprowadzili Ewa i Piotr Tetlak z Katedry Scenografii Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu wraz z zespołem. Ekspozycja przybrała postać zaaranżowanego wykopu archeologicznego, odtworzonego na podstawie autentycznej dokumentacji badań w Grzybowie. U podstaw pomysłu tej ekspozycji stanęła chęć pokazania wykopu w trakcie prowadzonych prac wykopaliskowych. Nad owym wykopem archeologicznym stanął pawilon muzealny, niejako ochraniając teren badań. Zwiedzający wprowadzeni zostają w atmosferę badań, a samodzielnie poszukując ukrytych w różnych szufladach i schowkach eksponatów, niejako w nich uczestniczą. Na ścianach wykopu-ekspozycji widzimy odsłaniane warstwy i obiekty. Można zobaczyć, jak zachowuje się drewno w wałach liczących ponad 1000 lat, a przede wszystkim jak były zbudowane ówczesne umocnienia obronne. Ekspozycja obejmuje najistotniejsze zagadnienia, z jakimi zetknięto się w trakcie badań grzybowskiego grodu. Wystawa w nowatorski sposób, przy wykorzystaniu takich technik multimedialnych, jak animacje, wizualizacje, filmy, gra świateł i dźwięków, zabiera widza w odległy czas. Informacje uzyskiwane od przewodnika-opiekuna wystawy (a w zasadzie „prowadzącego badania” w tym wykopie) wzbogacają przekaz.

Dodatkowo w dniu 21 czerwca udostępniono wystawę malarstwa „Pro Memoria III” autorstwa Zbigniewa Pluty — gnieźnieńskiego artysty plastyka. Prezentowane prace powstały na skutek fascynacji historią, w wyniku inspiracji artysty czasami średniowiecza oraz szczególnie dzięki współczesnym powiązaniom grodu grzybowskiego z jego przeszłością — ze średniowieczem. Można było zobaczyć m.in. sceny batalistyczne i rodzajowe oraz portrety władców prezentowane w formie obrazów olejnych, akwareli i grafiki. Wystawa funkcjonowała od czerwca do sierpnia.

Innym rodzajem działań placówki w Grzybowie jest organizacja wydarzeń i widowisk plenerowych. W lutym (12) teren grodu był miejscem zorganizowania i przeprowadzenia ogólnopolskiego Turnieju Łuczniczego wg zasad Field. Ten terenowy turniej łuczniczy zgromadził 53 uczestników i stał się ważnym wydarzeniem

w świecie łuczniczym. Startowali łucznicy posługujący się zarówno łukami historycznymi, jak i nowoczesnymi sportowymi łukami bloczkowymi. W marcu (21) na terenie grodu w Grzybowie odbyło się widowisko edukacyjno-historyczne „Marzanna 2011”. Widowisko powstało przede wszystkim w wyniku współpracy Muzeum ze Szkołą Społeczną w Grzybowie. Jednak w wydarzeniu tym wzięły udział także inne szkoły powiatu wrzesińskiego — z Wrześni, Otocznej, Marzenina, a także przyjezdni goście z Poznania i innych miejscowości. Przygotowano widowisko, konkurs na kukły z nagrodami i poczęstunek gorącą grochówką. W imprezie uczestniczyło ponad 550 osób. W marcu (28) wrzesiński oddział PTTK zorganizował w grodzie pobyt uczestników końcowego etapu XVI Rajdu Rowerowego „Powitanie Wiosny”. W rajdzie wzięło udział 203 uczestników.

W ramach Gnieźnieńskich Młodzieżowych Dni Średniowiecza w dniu 25 maja na terenie grodu rozegrano grę terenową. Miejsce i data tego wydarzenia nie były przypadkowe. Na ten dzień przypada rocznica śmierci Mieszka I, będąca zarazem pierwszą polską historyczną datą dzienną! Początki grodu grzybowskiemu przypadają na lata 20.–30. X wieku i nie można wykluczyć, iż jest to miejsce urodzin Mieszka. Wśród organizatorów Dni Średniowiecza znalazły się: Gimnazjum nr 1 z Gniezna, Gród w Grzybowie oraz Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Gnieźnie. Patronat honorowy nad imprezą objął Prezydent Miasta Gniezna — Jacek Kowalski. W spotkaniu z historią uczestniczyło 82 młodych ludzi ze szkół podstawowych i gimnazjów z Gniezna. Był to drugi etap obchodów Dni Średniowiecza i w grze terenowej brali udział jedynie finaliści dwudniowej zabawy — konkursu, jaki odbywał się z tej okazji.

Stała współpracą ze Społeczną Szkołą Podstawową w Grzybowie im. Olgierda Brzeskiego przynosi systematycznie owoce: warsztaty, zajęcia edukacyjne i wspólnie podejmowane inicjatywy. W dniu 18 czerwca na terenie grodu odbyły się DNI PATRONA połączone z prezentacją przedstawienia historycznego „Chrzest Mieszka. Osiem żon Mieszka I” — parateatralnego widowiska historycznego przygotowanego przez cały rok szkolny przy współpracy z Muzeum w ramach projektu „Z małej szkoły w wielki świat” wg scenariusza Rafała Szamburskiego. Patron Szkoły — Olgierd Brzeski — to także inicjator badań grodu w Grzybowie, stąd Dzień Patrona jest wspólnym świętem. Podsumowaniem tego wydarzenia był gminny piknik kulturalno-oświatowy połączony z zajęciami sportowymi, edukacyjnymi i wspólną zabawą. W wydarzeniu brało udział ponad 880 osób.

Placówka muzealna w Grzybowie i jej pracownicy są żywo zaangażowani w organizację merytoryczną i przeprowadzenie dwudniowej imprezy plenerowej, jakim jest co roku Międzynarodowy Zjazd Wojowników Słowiańskich w Grzybowie. W dniach 20–21 sierpnia odbył się XII Zjazd pt. „W bitewnym obozie Słowian”. Głównym organizatorem zjazdów jest Towarzystwo Przyjaciół Grodu w Grzybowie. W festiwalu wzięło udział 800 odtwórców historycznych, na grodzie stanęło 180 namiotów tworzących tętniący życiem obóz średniowieczny. Ta żywa lekcja historii jest świetnym elementem edukacji; odwiedzający gród mogą zapoznać się z historycznymi rzemiosłami, zwyczajami i codziennym życiem okresu

wczesnego średniowiecza. Przez dwa dni gród w Grzybowie odwiedziło 12 tysięcy turystów. Ciekawą inicjatywę związaną ze zjazdem podjął Grzegorz Kiestrzyński, który pod wrażeniem odbywających się tu spotkań grup rekonstruktorskich i widowisk historycznych skomponował cykl utworów muzycznych *Magiczny Gród Grzybowo*.

We wrześniu (18) gród był znów miejscem spotkania rowerzystów. Tym razem był tu punkt sprawnościowy ostatniego etapu Rajdu Rowerowego Radia Merkury po powiecie wrzesińskim. Rajdu łączącego elementy historii ze sprawnością fizyczną, a uczestniczyło w nim 56 rowerzystów.

W dniu 28 sierpnia pracownicy grodu grzybowskiego uczestniczyli w XIII Wojewódzko-Archidiecezjalnych Dożynkach Wielkopolskich we Wrześni, gdzie na stoisku promocyjnym Starostwa Powiatu Wrzesińskiego prezentowali i promowali Muzeum i Gród w Grzybowie.

Placówka w Grzybowie nawiązała stałą współpracę z Instytutem Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w ramach działań archeologii doświadczalnej. Studenci i doktoranci Instytutu zaprezentowali propozycję kilku działań. Spośród nich przystąpiono do realizacji projektu Marty Krzyżanowskiej i Mateusza Frankiewicza — odtworzenie pieca garncarskiego i wypał naczyń. Projekty są w trakcie realizacji. W ramach działań własnych Pracowni na przełomie 2010 i 2011 roku powstała zagroda edukacyjna składająca się z trzech drewnianych budynków stylizowanych na obiekty średniowieczne. Zajmujemy się wyposażeniem ich wnętrza oraz zagospodarowaniem terenu wokół nich. Dzięki ścięciu drzew, które stanowiły zagrożenie dla pawilonu możliwe było zbudowanie ław i stołów. A dzięki współpracy z rekonstruktorami na zapleczu zagrody powstała wędzarnia oraz kuźnia. Archeologia doświadczalna jest także realizowana przez mgr Agnieszkę Łukaszyk (pracownik grodu) w zakresie lepienia naczyń, figurek glinianych oraz form odlewniczych i ich wypału w ogniskach otwartych (zob. Łukaszyk — w tym tomie).

Na zaproszenie Uniwersytetu Dziecięcego UNIKIDS dwoje pracowników z Grzybowa brało udział w Śląskiej Nocy Naukowców w Gliwicach, która odbyła się w dniach 23–24 września. Podczas tego wydarzenia prezentowaliśmy warsztaty rzemieślnicze, militaria i sztukę średniowieczną. Była to zarazem doskonała promocja Muzeum i grodu w Grzybowie.

Oprócz codziennej opieki nad przybywającymi na gród turystami pracownicy Oddziału (Pracowni) podejmują gości specjalnych. W dniu 23 października podejmowaliśmy na grodzie grupę 11 samorządowców z Niemiec przyjmowanych przez Starostwo Powiatowe we Wrześni z okazji jubileuszu 10-lecia partnerstwa Wrześni i Wolfenbüttel.

Do systematycznych prac Oddziału (Pracowni) należy współpraca i przekazywanie informacji o wszystkich wydarzeniach i działaniach placówki. Co roku rozsyłamy też informację do wszystkich szkół powiatu wrzesińskiego, a także do Gniezna, o naszej działalności i planowanych warsztatach oraz propozycjach lekcji muzealnych w ramach programu nazwanego „Grzybowska Akademia Małego Archeologa”. Dzięki temu odbywają się warsztaty głównie o tematyce związanej

z produkcją naczyń glinianych, biżuterii czy tkanin wełnianych. Pierwsza połowa roku upłynęła pod znakiem systematycznych działań warsztatowych z młodzieżą ze szkoły w Grzybowie w ramach przygotowań do czerwcowego spektaklu „Chrzest Mieszka. Osiem żon Mieszka I”.

Od sierpnia, dzięki zdobytym funduszom z programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Programu Operacyjnego MKiDN 2011, Priorytet: Infrastruktura Kultury, na zadania: „Zakup pierwszego wyposażenia do sali edukacyjnej na Grodzie w Grzybowie”), możliwe było przeprowadzenie zajęć i wykładów w dobrze wyposażonej sali edukacyjnej. Słuchaczami dotychczasowych wykładów byli m.in. uczestnicy XII Zjazdu Wojowników Słowiańskich, a także studenci z Kolegium Gnieźnieńskiego, uczestniczący w systematycznych spotkaniach edukacyjnych na grodzie.

Dzięki dotacji przyznanej przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego możliwe było wykonanie wentylacji sali ekspozycyjnej oraz założenie gontu nad tarasem, przez co budynek nabrał stylizowanego charakteru.

W minionym roku nie realizowano terenowych badań naukowych na grodzie. Niemniej prowadzono inwentaryzację zabytków wydzielonych, dokonując spis z natury zbioru zabytków wydzielonych znajdujących się w Pracowni Grodu w Grzybowie, a także będących w depozycie w Muzeum we Wrześni, gdzie ekspozowane są one na wystawie poświęconej grodowi. Spośród zabytków wydzielane są muzealia, które są digitalizowane i wprowadzane do systemu komputerowego zgodnie z programem MUSNET. Przeprowadzono także weryfikację archiwaliów w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, uzyskując obraz dotychczasowych badań w regionie. Profesor Włodzimierz Rączkowski odbył naloty nad grodem, wykonując serię zdjęć lotniczych obszaru wokół obiektu, a następnie dokonując ich analizy i interpretacji.

Pracownicy placówki są autorami kilkunastu artykułów przekazanych do różnych wydawnictw i opublikowanych w 2011 roku.

Wszyscy pracownicy grodu zaangażowani byli w realizację zadania polegającego na porządkowaniu zieleni, utrzymaniu porządku oraz aranżacji wjazdu i przestrzeni wnętrza grodu. Dzięki wycięciu drzew stojących na zewnątrz grodu, a stanowiących potencjalne zagrożenie dla pawilonu, można było wykonać sprzęt zarówno do zagrody edukacyjnej, jak i pozwalający zorganizować miejsca rekreacyjne w grodzie.

Powódź na przełomie roku 2010 i 2011 dotknęła także gród w Grzybowie. Zalane łąki przed grodem, a w końcu zalana i przerwana droga dojazdowa do obiektu nie tylko utrudniły nam dotarcie do pawilonu, ale uświadomiły, w jakim miejscu gród posadowiono przeszło 1000 lat temu. Zalane tereny ukazały obraz zbiornika wodnego uniemożliwiającego dostęp do grodu od strony zachodniej, ale też południowej i częściowo północnej. Jedyne swobodne dostępy możliwe były od wschodu, a więc od strony, od której do dziś obserwujemy zagłębienie w linii wałów otaczających gród.

(Oddział) Pracownia w Grzybowie w 2011 roku od 01 stycznia do 16 kwietnia udostępniona była bezpłatnie od poniedziałku do piątku w godz. 7⁰⁰–15⁰⁰,

natomiast od 17 kwietnia ekspozycje i warsztaty były płatne, a muzeum czynne było do 30 października w godzinach 10⁰⁰–18⁰⁰. W ostatnich dwóch miesiącach roku udostępniano ekspozycję w godz. 8⁰⁰–16⁰⁰. Ośrodek muzealny w Grzybowie położony jest na uboczu ciągów komunikacyjnych, dojazd do pawilonu nie jest łatwy. Niemniej do leżącego na Szlaku Piastowskim obiektu docierają liczni turyści. W roku 2011 było to niemal 20 tysięcy odwiedzających. Należy jednak pamiętać, iż ich znaczna część przybyła w związku z organizacją Zjazdu Wojowników Słowiańskich.